

Gönderim Tarihi: 29.11.2023

Kabul Tarihi: 12.02.2024

ASKERİ TEKNOLOJİNİN MEDENİYET BİRİKİMİ AÇISINDAN DOĞURDUĞU ÇELİŞKİ: LOGOS VE ŞİDDET

The Contradiction Caused by Military Technology in Terms of Civilizational
Accumulation: Logos and Violence

Gökhan ABANOZ

Dr. Öğretim Üyesi, Amasya Üniversitesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler,
Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı,
gkhnabnz@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8173-6559

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Teknik ve logos, çağdaş medeniyetin taşıyıcı ve inşacı iki kavramı olarak Antik Çağdan modern döneme medeniyetin taşıyıcısı iki kavram olarak önemini korumuştur. Rönesans dönemine kadar birbirinden ayrı düşünülen bu iki kavram, bu dönemden itibaren birleşik yapıda kullanılmıştır. Bacon ve Descartes'in bilgiyi ve doğayı bir güç ve tahakküm aracı olarak görmesi, teknolojinin pratik eylemin bilgisi olarak kabul edilmesinde tarihsel bir öneme sahiptir. 18. asır gibi geç bir tarihte Voltaire'nin en büyük tarihsel kaygısının steplerden Avrupa'ya yönelebilecek yeni bir Tatar istilası olması gerçekten dikkat çekicidir. Modern Batı'da bu kaygı, tekno-logos terkihiyle bedeviyet tehdidinde galebe çalarak aşılmıştır. Bu kapsamda araştırmada bir yandan medeni kalınarak diğer yandan bedevi tehdidine karşı medeniyetin, bedevi yöntemi kullanarak korunmasının doğurduğu çelişki ve sorunları ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada tekno-logos terkihinin İkinci Dünya Savaşında Batı Avrupa'nın çekirdeğinde doğurduğu çelişkiler ve 1945 sonrası Batı dışı dünyada yarattığı travmaya dair bir tartışma yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Teknik, Logos, Bedevi, Hadari, Şiddet.

Abstract

Techne and logos have maintained their importance from ancient times to the modern period as two concepts that are carriers and constructors of civilization. These two concepts, which were considered separate from each other until the Renaissance period, were used in a single unified structure during this period. Bacon and Descartes' consideration of knowledge and nature as a means of power and domination has a historical significance in the acceptance of technology as knowledge of practical action. It is truly remarkable that as late as the 18th century the biggest historical phobia of Voltaire was a new Tatar invasion that could head from the steppes to Europe. In the modern West, this anxiety has been overcome by overcoming the threat of Bedouinism with the techno-logos combination. In this context, the aim of the research is to reveal the contradictions and problems that created by the use of the Bedouin method in the protection of civilization against the Bedouin threat in the West. In the research, it is discussed on the contradictions created by the combination of techno-logos in the center of Western Europe during the Second World War and the trauma it created in the non-Western world after 1945.

Keywords: Techne, Logos, Bedouin, Hadari, Violence.

1. GİRİŞ

Techne kavramı gerek sanat, mimari ve mühendislik alanları gerekse bilginin mekanik ile birleştirilerek teknoloji içerisinde faydacı yönelimiyle nesneye uygulanması olarak düşünülün her defasında farklı tarihsel görüngenü biçimleri şeklinde doğal olmayan bir alanın üretimine işaret etmektedir. Bir diğer deyişle teknik, var olmayan bir alan üreterek insan ile varlık arasındaki bağı kopardığı yahut daha iyimser bir yorumla insan ile varlık arasına fasıla koyduğu söylenebilir. Güvenlik kaygıları, Batıda erken modern çağdan itibaren teknolojinin oldukça hızlı bir şekilde gelişimine neden olmuştur. Birbirinin ardınca yapılan icat veya keşifler, ilgili asırların Batıda keşifler çağı olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Batıdaki felsefe ve bilim ayrımını veya bilim felsefesi diye bir alanın ortaya çıkışını biraz da bu hızlı ve ürkütücü gelişmeler ile birlikte düşünmek gerekir. Bilim ve felsefe denkleminin birbirine karşı birer denge unsuru olarak kendilerine münferiden saha bulması, teknolojinin bu yönüyle alakalıdır. Bu bakımdan felsefe ve bilimi birbirini tetiklemek üzere gelişen iki alan olarak değil, birbirini frenlemeleri için kurulmuş bir denklem olarak düşünmek daha anlamlı olacaktır (Abanoz, 2020, s. 43).

Bu denklemi anlamak adına Roma ve Hıristiyanlık ile beraber Batı medeniyetini oluşturan üç gelenekten birisi olan Antik çağ mirasına başvurmak anlamlı olacaktır. Bu bağlamda Antik çağda mitolojik bir figür olarak karşımıza çıkan Prometheus ve anlatısı, teknolojinin insanlık için faydaya dayalı yönü ve neden olduğu yıkıcılığı betimlemede isabetli bir örnek olacaktır. Yunan mitolojisine göre Prometheus tanrılardan ateşi çalarak insanlığa armağan etmiş ve işlediği bu cürüm sebebiyle Kaf Dağı'nda cezaya çarptırılmıştır. Bu mitsel anlatıda Prometheus'un yaşadığı dönemde insanlar, teknik beceriye ve ateşin ve onun yaşamı sürdürmeye yarayan temel gücü hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığı kabul edilmektedir. Prometheus ise göklerden çaldığı sanat ve zanaatın bilgisi ile insanlığı aydınlatarak uygarlık sürecini başlatan ve tekniği insanlığa armağan eden bir kahraman olarak sunulmaktadır (Rosmalen vd., 2022, s. 7-8). Yunan toplumunun iptidai inanışlarına dayalı mitolojik bir anlatı olmasına karşılık burada bilgi ve tekniğin ateşe benzetilmesi ve Prometheus'un ateşi çalmasından sonra cezalandırılması, eski çağlarda bilgi ve tekniğin tehlikeli bir yönünün olduğuna dair bize bir fikir vermektedir. Dolayısıyla tekniğin, kendisine yaklaşıldıkça insanı yakarken aynı zamanda daha fazla aydınlattığı için sağladığı faydasının arttığı söylenebilir (Abanoz, 2020, s. 43). Buradan hareketle tekniğin bilimi olan teknolojinin bir vasıta olarak doğada insan

yaşamını kolaylaştırıcı bir etkisi ile ön plana çıkarken diğer taraftan yabancılaştırıcı ve yıkıcı bir yapıya sahip olduğu öne sürülebilir.

Bugünkü modern Batının temellerinin atıldığı erken modern çağda ise eşyanın veya doğanın hakikatini kavramak ve buna uygun bir şekilde hareket etmek yerine onun pratik faydaya dönük yönleri üzerine odaklanma düşünce ve çabaları, tekno-logos terkinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Buna karşın iki dünya savaşının, neden olduğu yıkım ve insanın doğa üzerinde kurduğu egemenliğin çevresel felaketleri gündeme getirmesi, çağımızda teknolojinin sonuçlarına dair eleştirel değerlendirmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Örneğin Giddens'a göre bütün soyut sistemler gibi modernliğin bir ürünü olan teknoloji de tasarım veya kullanıcı hatası ihtimalleri nedeniyle yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir (Giddens, 2014, s. 149-150). Bu bakımdan soyut bir sistem bütünü olarak modernliğin ortaya çıkardığı teknolojik gelişmeler, kapitalist verimliliğe katkısı olsa da taşıdıkları risk ve tehditler ile insanlık için ekolojik ve nükleer felakete dönüşebilecek potansiyel bir tehlike oluşturmaktadır (Giddens, 2014, s. 167-168).

Bu kapsamda araştırmada, erken modern çağdan itibaren bir yandan medeni kalınarak diğer yandan bedevi güce karşı yine bedevi yöntemle nasıl karşı konulabileceğine dair soruya verilen tekno-logos cevabının 1945'te Batıda dönüştüğü çelişkiyi ve 1945 sonrası Batı dışındaki bölgelerde yarattığı travmayı ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda teknoloji kavramı, öncelikle güvenlik ile ilişkisi üzerinden İbn-i Haldun'un toplum teorisindeki taşıyıcı kavramlardan bedevi asabiyeti ve hadarilik (Haldun, 2005, s. 199) görüşüne bağlı olarak göçebe-yerleşik toplum çatışmasının şekillendirdiği olgusal bir zeminde tartışılmıştır. Teknolojinin arkeolojisi ve sonuçlarına dair bir tartışmanın yürütüldüğü araştırmada, İlkçağdan itibaren birçok göçebe kavmin istilasına uğrayan Batının, kendine yönelen meydan okumaları bertaraf edişi ise tekno-logos terkinin ve askeri teknoloji üzerinden açıklanmıştır.

2. MODERN BATIDA DÖNÜŞÜMSSEL BİR OLGU OLARAK TEKNO-LOGOS

Antik Yunan, Roma hukuku ve Hıristiyanlık, modern Batının, tarihi üç unsurunu oluştururken Rönesans dönemi, Yunan kültürünün modern Batı'ya taşınmasında önemli vasıta (Tanili, 2021, s. 36-39). Techne ve logos'u ilk kez tek bir dünya görüşünde birleştiren onu insanların eserlerinde ve doğanın kendisinde evrenin yaratıcı gücü olarak görenler Antik Yunanlılardı (Skrbina, 2014, s. ix) Keza Antik çağda insan yaşamının düzeni

ve anlamına ilişkin öne çıkan logos kavramı, Yunan uygarlığından Modern Batı'ya taşınmış önemli bir kavramdır. Homeros ve Hesiodos'ta kelimenin erken farklı varyantları görülmekle (Edwin ve Minar, 1939, s. 323) beraber bu kavramın doğa felsefesi veya metafizik literatürü içinde evren ve oluşa dair ilk kullanımını Herakleitos'a aittir. (Johnstone, 2014, s. 2). Sokrates sonrası görece rasyonel felsefenin en önemli keşfi olan logos düşüncesi şiir vasıtası ile mitsel olandan kopuşu ve rasyonel olana geçişi temsil etmektedir. Genel anlamıyla logos, akıl ve dil, şeylerin temeli ve varlığın düzeni, söylem ve söylemsel akılcılık olarak tanımlanabilir. Skolastik dönemde kutsal ruh vasıtasıyla Tanrı'nın tözsel birliğini ifade eden kavram, yarı felsefi bir Hıristiyan teolojisinin kurulmasına hizmet etmiştir (Grant, 2006, s. 227).

Modern Batıda, Hıristiyanlığın sağladığı tarihsel köprüyle Antik Yunandan devralınan bu kavram, güvenlik kaygıları ile bilimsel gelişmeler ve pratik faydaya yönelik düşünölmeye başlanmıştır. Kendisine yüklenen uygarlaştırıcı misyona bağlı olarak erken modern çağa kadar bilim kavramı daha çok bilgi uğruna bilginin peşinden koşmayı ifade etmiştir. 13. asırdan itibaren bilimsel alanda faydacılığın ortaya çıkışı ve Batıda ticaret loncalarının itibar kazanması, birbirine paralellik göstermektedir. Özellikle İtalyan rönesansı bir yandan bilgi ve eylemi birleştirerek mimari ve mühendislik alanında Leonardo da Vinci (1452–1519), Michelangelo (1475–1564) gibi bilim adamlarını ortaya çıkarırken ve diğer yandan tekniğin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Batı'da tekno-logosun oluşumunda bilginin amacını eylemde eylemin nedenini bilgide bulacağına dair görüşün ortaya çıkması ve uygulamalı sanatlara ilginin artması önemli bir etmendir (Grover, 2018, s. 51).

Tarihte tekno ve logos arasındaki bilinen ilk ilişki, her türlü mimari üretimin özünde akılcı bir inşa faaliyetine dayandığını ve her tasarlama eyleminin teknolojik olduğunu ileri süren Aristoteles'e aittir (Tulley, 2008, s. 93). Bu yönüyle bilinçli bir insan yaratımı olarak ön plana çıkan teknolojinin, düşüncenin eylemde gerçekleşmesi ve somutlaşması olduğu söylenebilir. Dolayısıyla techne, pratik alana ait bir sanat ve yeteneği içermekteyken (Bunnin ve Yu, 2004, s. 679) logos, bir tür içsel anlamı, kolay görölemeyen bir şeye dair daha derin bir gerçeği ifade etmektedir (Skrbina, 2014, s. 9). Rönesans öncesi dönemde logosun bilgi konusunda bilgelik içeriğinin ön planda olmasını bu açıdan düşünmek gerekir. 15. asırdan sonra mühendislik ve tekniğe dayalı sanatın ve sanatçıların ortaya çıkması, modern teknolojinin gelişiminde yeteneğin, bilgeliğin önüne geçmesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Teknik anlamdaki bilgi, zanaatkarın veya bir mühendisin ürettiği ürünlerin yaratıldığı bilgiyi ima

etmektedir. Dolayısıyla teknik yoluyla üretilen ürünler, doğanın ürettiği ürünlerden ve tesadüfen üretilenlerden kasıtlı bir üretime yönelik oluşuyla farklılaşmaktadır. Bu bakımdan teknik bilgisi, araçsal bilgiyi ifade etmektedir (Tabachnick, 2004, s. 92-93).

Antik çağda *techne* ve *logos* arasında kurulan ilgi bir yana bırakılacak olursa bu kavramın birleşik olarak ilk kullanımı yine Rönesans dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde *techne*, şüphe götürmez bir şekilde logosu içermekle beraber Antik düşünce, logos'un üretim eylemini yönlendirmede yer aldığını görmezden gelmektedir. Bu bakımdan Yunan düşüncesinin *techne* ve *logos* arasında kurduğu ilişki, modern anlamda teknoloji tanımının anlaşılmasına yönlendirebilecek bağlantılar içermemektedir (Tulley, 2008, s. 96-97). Rönesans döneminde ise *technologia* teriminin içeriği, Yunanca *techne*'den farklı bir evreye taşınmıştır. Aristoteles'in sanat ve bilimlere dair sınıflandırmalarını eleştiren Fransız filozof Peter Ramus, *technologia* adını verdiği yöntemle sanat ve uygulamaya dayalı bilimleri sistematik olarak düzenlemeye dair girişimi ile Rönesans döneminde ön plana çıkmaktadır (Tulley, 2008, s. 94).

Batı'da 15. asırdan itibaren teknolojinin birleşik kullanımı ile tekniğin ve uygulamaya dayalı bilimlerin ilk kez bu kadar ön plana çıkması, kendini uygulayabileceği bir zemine kavuşmasına kabildir. Bu zemin doğaya yüklenen anlamın değişmesi ile tesis edilmiştir. Francis Bacon'un *Nova Organum* eserinde akıl ve vahiy arasına çizgi koyarak doğayı yorumlaması, bir yandan dış dünyanın nesneleştirilmesinin önü açarken diğer taraftan bunu sağlayacak yeni yöntem arayışlarını beraberinde getirmiştir. Klasik tümden gelim yöntemi yerine tümevarım yönteminin benimsenmesi, doğanın nesneleştirilmesi fikrini gündeme getirmiştir (Serjeantson, 2014, s. 681-682). Bu noktada Descartes'in *cogito ergo sum* önermesi ile zihni dış dünyadan ayırması da klasik doğa-insan ilişkisi ile çağı arasında tarihsel bir fay hattı oluşturması açısından önemlidir. Böylelikle doğa uzamlı bir şey haline gelirken insan dış dünyayı bilen etken bir özne konumuna yükselmiştir (Bumin, 2010, s. 43-44). Böylelikle teknik ve logos terkinbine dayalı pratik çalışmaların yapılabileceği nesnel ve nesneleştirilmiş zeminin, doğadan temin edilmesinin meşru zemini de oluşuyordu.

Heidegger'in tabiri ile ifade edilecek olursa doğada hiçbir şeyin kendi başına bir anlam taşımadığı, bunun yerine çerçevelemenin egemenliği altında hazır-yedek olarak her şeyin insan tarafından açığa çıkarılması ve düzenlenebilirliği ölçüsünde araçsal bir değer taşıdığı görüşü modern teknolojinin özünü oluşturmaktadır. Heidegger çerçeveleme ve açığa çıkarmayı, anlam ve işlev karşıtlığı üzerinden Ren Nehrine elektrik santrali

kurulması örneği ile betimlemektedir. Buna göre Ren hala bir nehirdir; fakat Hölderlin'in şiirindeki anlamı ile değil çerçevenilmiş işlevi ile bir nehirdir (Heidegger, 1977, s. xxix-xxx, 16-23). Dolayısıyla modern teknoloji söz konusu olduğunda techne ve logos kavram çiftinden techne, Anti Çağdaki anlamından farklı bir hüviyete bürünüyor.

Teknolojinin büründüğü bu yeni biçimlerden birisi, askeri teknoloji olarak ortaya çıkmıştır. Batı'da Rönesans dönemi boyunca sanat ve mimaride teknik gelişmeler yaşanırken 1529 ve sonraki yüzyıl boyunca Türkler, Viyana Şehri için bir tehdit oluşturmaya başlamışlardı. Bu tehdidi bertaraf etme isteği, Batıda mevcut bilgi birikimi ve Kilise öğretisi dışında bir güç ihtiyacını gündeme getirmiştir. Batı Avrupa'da Hıristiyanlığın Skolastik dönemine ait dini, siyasi ve iktisadi örüntülerin terk edilerek yeni bir yol arayışına girilmesini, biraz da bu yönüyle düşünmek gerekir. Bu bakımdan ilgili dönem Batıda Skolastik çağın dini ve kozmolojik tasavvurundan bir kopuş ile modern Avrupa'nın inşasını temsil etmekteydi. Bu modern yapıyı, ilahi yaptırımı olmayan bir siyasi sistem, ilahi onayı olmayan bir din, gizemi olmayan bir din, dogması olmayan bir ahlak düşüncesi oluşturacaktı (Hazard, 1973, s. 10).

Bu bakımdan modern Batının teşekkülünde teknolojik ilerlemenin katkısı merkezi bir öneme sahiptir. Söz gelimi, Galileo Galilei için yörünge kavramı yalnızca Güneş merkezli kozmoloji görüşünü açıklamakla sınırlı değildi. Bir matematik ve mekanik ustası olarak Galileo'nun hedefi, yüksek şiddetli top ve tüfek mermilerinin yörüngesel deformasyonunun çözüme kavuşturulmasını da kapsamaktaydı. Ayrıca Rönesans döneminde ortaya çıkan mimar-mühendislik mesleği, mevcut en gelişmiş teknolojiyi benimsemiştir. Leonardo da Vinci ve diğer mimar-mühendislerin barış sanatının yanı sıra savaş sanatını da icra ettiğini bilinmektedir (Hall, 1969, s. 16-21). Dolayısıyla Rönesans döneminde yaşanan bilimsel devrim, askeri mühendislik alanında matematiğin kale tasarımı ve istihkam mimarisinde kullanılması ile topların standart hale getirilmesi gibi gelişmeleri ortaya çıkararak Türk ve Tatar baskısı kırılabilmiştir (Gabor, 2019, s. 209).

Bir diğer deyişle tekno-logos terkihi ve onun askeri alana teşmil edilmesi oyunun kurallarını değiştirmiştir. Böylelikle tıpkı logosun "mitos" çağını sona erdirmesi gibi teknoloji de geleneksel olanın yerine, yeninin konulmasına olanak sağlamıştır. Bunun sonucunda teknoloji, Batı'nın diğer toplumlara üstünlük kurmasında önemli bir değişken haline gelmiştir. Batı merkezli düşüncede bedevi güce karşı bir yandan medeni kalınarak diğer yandan bedevi yöntem aracılığıyla medeniyetin korunması, tekno-logos ile mümkün olmuştur. Buna karşın Batı'da 20. asır tamamlanırken tekno-

logosun imkân ve sınırları değişik tarihsel görüngü biçimi olarak kendini göstermiştir. Dolayısıyla modern Avrupa tarihinin uygarlık tarihi içindeki özgünlüğü ve başarısı biraz da her defasında kendini, zamansal ıraksaması ve mekânsal yadsımasına kabildir.

Bu yadsıma kabiliyeti zamansal anlamda çağının alem fikrinden kopmayı ve onu mekânsal düzlemde yeniden üretebilmeyi kapsamaktadır. Post modern paradigma içinden meseleye bakan sosyal bilimciler açısından bu yadsıma çağımızdan bir asır öncesine dönüşle Hegel diyalektiği içinden çekilen yok etme ve saklamanın ikisini birden içeren Aufhebung kavramına nispet edilerek aşma-trans-dönüşüm bağlamında kıymetlendirilmektedir (Hançerlioğlu, 2013, s. 114). Bu yaklaşım özellikle Jean Baudrillard'ın orijinal sonrası, mübadele, dönüşüm, gerçeklik yitimi ve sanallık konuları özelinde bugünkü global sosyal ve kültürel yapıyı açıklarken yaslandığı bir kavramdır (Baudrillard, 2018, s. 9-30). Buna karşın zamansal ıraksama ve mekânsal yadsımanın öncelikle fiziksel dünyaya nispetle düşünülmesinin bizi daha somut açıklamalara götüreceği açıktır. Bu bakımdan Hegel'den birkaç asır öncesine, keşifler çağına giderek aşma-trans ve yadsıma meselesini ilgili çağın olay ve olguları içinde değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısıyla Avrupa'da zamansal ıraksama ve mekânsal yadsımanın temelinde Atlantik Okyanusunun Batılı denizciler tarafından geçilmesi bulunmaktadır. Günümüzde Orta Çağ ile erken modern dönem arasında bir ayırım yapılırken bu konudaki genel akademik eğilimin, 16. asırda gerçekleşen olağanüstü değişikliklere işaret etmesi, bu düşüncüyü desteklemektedir (Butters, 2014, s. 13).

Öyleyse erken modern dönemdeki değişikliklerden bir tanesi daha önce bahsedilen Rönesans hareketleriyken diğeri Coğrafi Keşiflerdir. Buna karşın Atlantik Okyanusunun ardındaki yeni dünya, Batı açısından sadece Atlantik'in doğusundaki dünya ile eşgüdüm ve eş zaman içinde fiziksel bir olgu olarak düşünülmemelidir. Bu, aynı zamanda feodal üretim ilişkilerinden sıyrılmayı ve Vatikan'a karşı Protestan Reform hareketlerinin de yardımıyla Skolastik felsefeden bir kopuşu temsil ettiği bakımından yeni bir çağın başlangıcını temsil etmektedir. Bu noktada Atlantik'in geçilmesi ve Amerika'nın keşfinin, Batı düşüncesinde mekânın tıpkı geometrik bir uzam gibi bir imkân olarak her defasında yeniden üretilebileceği fikrini ortaya çıkardığı ileri sürülebilir. Bu bakımdan Batı'da malikane ve yerel pazar ölçeğindeki feodal üretim sisteminden, değişim ve para ekonomisine dayalı merkantilizme geçişte Atlantik Okyanusunun geçilmesi ve yeni dünya olarak adlandırılan Amerika bağımsız birer değişken konumundadır.

Neredeyse bir buçuk asırdan beri Atlas Okyanusu'nu aşarak Avrupa ile Amerika arasında sefer yapan deniz araçlarının genel adına transatlantik deniliyor olması, bu dönüşümün Batı uygarlığı açısından ne derece önemli olduğu konusunda bize bir fikir verebilir. Çünkü Atlantik okyanusunun geçilmesi ve ardındaki yeni dünya, kolonizasyon ve sömürgecilik faaliyetleri ile kıtalar arası ticaret ve sermaye birikimi gibi kapitalizmi hazırlayan şartların oluşması ve olgunlaşmasında önemli bir role sahiptir. Atlantik'in aşılması, 16. asırda Batıda kıta Avrupa'sına sıkışmış ekonomi-politiğin Doğunun tekelinden kurtarılması gibi varoluşsal bir sorunu çözüme taşıyan bir süreci başlatmıştır. Buna karşın 15. asrın sonlarına kadar Batıda zorlu akıntılar, sert rüzgârların hâkim olduğu okyanuslarda ve Batı Afrika kıyılarında seyredilecek gemi yapım tekniğine henüz ulaşamamıştı. Fakat bu engel üç yelkenli, hafif ve ince karavel tipi tam teçhizatlı ve keşif yolculukları için ideal gemilerin geliştirilmesi ile aşılmıştır (Casson, 1964, s. 88-90). Özellikle İspanya ve Portekiz'de hızla ilerleyen yeni gemi yapım tekniği ve okyanuslaşma faaliyetleri Batı açısından yeni bir çağ ve dünyanın başlangıcını temsil ediyordu. 1492'de Santa Maria ve Atlantik'teki yolculuğunda ona refakat eden iki gemi (Chatterton, 1909, s. 180-184, 214) oyunun zemini karalardan okyanuslara; vasıtasını ise karada ilerleyen kervanlarından yüksek bordalı gemilere çevirerek gelecek bir asırdan sonra bütün dünya açısından bağlayıcı olacak büyük bir dönüşümü başlatmıştır. Dolayısıyla modern Batı tarihinin uygarlığın birikimi içindeki özgül ağırlığını idrak etmede teknolojinin dönüştürülmesi önemli bir olgudur.

Batı'da tekno-logos terkihi, öncelikle ateşli silah gücünü ifade etmiştir. Söz gelimi 20. asırdan itibaren nükleer enerji ve kamyonların öncelikle savaş amaçlı kullanımı ve daha sonradan sırasıyla tıp ve ulaşım transfer olması örneğinde görüldüğü gibi askeri teknoloji, diğer beşerî alanları her defasında öncelemiştir (Basalla, 2013, s. 249-252). Keza günümüzde ekonomik ve ticari hayatın önemli olgularından ISO 9001 ile anılan ve üretim mallarına bir ölçü getirilmesini ifade eden standart kelimesi dahi teknolojinin öncelikle askeri boyutu ile ilgilidir. Dünyada standardizasyon çalışmalarının 1945 sonrası hız kazandığı görülmektedir. Bunun temel nedeni, savaş sırasında müttefiklerin ürettiği parça ve malzemelerin standart olmamasının yarattığı kullanma zorluğu (Küçük, 2010, s. 26-30).

3. MODERN BİR ÇELİŞKİ OLARAK MEDENİYETİN CEBRİ GÜÇ İLE KORUNMASI: LOGOS VE ŞİDDET

Avrupa'nın Avrasya bozkırları ve çöl bölgesinden gelecek göçebe istilalarına açık olması, bu bölgedeki toplumların tarih boyunca göçebe

unsurlar tarafından kendilerine yönelen bir güvenlik tehdidi ile yaşamalarına neden olmuştur. Daha önce de ifade edildiği gibi bugünkü anlamı ile uygarlığın soy kütüğü, Akdeniz ve çevresindeki Greko-Roman mirasına hasredilmektedir. Bu mirasın sağladığı maddi birikimle Batı Avrupa’da yaşayan toplumlar, bölgeye istila girişiminde bulunan kavimlerin aksine genel olarak yerleşik ve çiftçi bir toplum özelliği göstermektedir. Bu bağlamda Batı ve onu fethetmeye çalışan kavimler arasındaki mücadelenin açılanmasında İbn-i Haldun’un toplum görüşünün taşıyıcı kavramlarından bedevi asabiyeti ve hadariliğe başvurmak faydalı olacaktır. İbn-i Haldun’a göre göçebe toplumların bir arada yaşamalarını sağlayan yazılı olmayan törel düzeyde bir takım köklü hukuk kaideleri mevcuttur. Bu kaideler, zaman içinde cemiyetin kollektif düzeni ve ilişkilerinin devamına olanak sağlamaktaydı. Keza İbn-i Haldun’un toplum görüşünde önemli bir yere sahip asabiyet kavramı, topluluktaki kan bağı ve birlik ruhu, tabiat karşısında tek başına güçsüz durumda bulunan insanın, kollektif psikolojik tepki ile oluşturduğu enerji ve eylem sayesinde yaşayabilmesine olanak sağlayan bir güç olarak tanımlanmaktadır (Gürkan, 1967, s. 232).

İbni Haldun, bedevi-hadari ayrımı üzerine temellendirdiği toplum görüşünde bedevi ve hadari aşamaları birbirine takaddüm eden iki toplumsal süreç olmakla beraber bedevi asabiyeti, yerleşik hadari toplumları açısından tarih boyunca bir yıkıma sebep olmuştur. İbni Haldun bedevi toplumların diğer toplumlara karşı bu baskın yönünü cesaretlerine ve yenebilme kabiliyetlerine bağlarken yerleşik toplumların bedeviler karşısındaki mağlubiyetlerini ise refah içinde bulunmaları ve konfor alanlarının sağladığı rahatlık ile mutluluğun onları çürütmesine bağlamaktadır (Haldun, 2005, s. 329-330). Bu noktada modern askeri teknolojinin ortaya çıkışının belli noktalarda İbn-i Haldun’un bedevi asabiyet ile hadari çelişkisinden mülhem olduğu, en azından bu ikisi arasında düşünsel bir ünsiyet bulunduğu iddia edilebilir. Bedevi asabiyetinin medeni olan toplumlara galebe çaldığını savunan İbn-i Haldun, yerleşik şehir toplumlarındaki zayıf hanedanların, üstün askeri yeteneğe ve grup dayanışmasına sahip aşiretler tarafından saldırıya uğrayarak değiştirilmeye açık olduğunu ileri sürmüştür. Bu süreçte, kabile halklarının sıkı kan bağları, karşılıklı yardım ve iş birliği karşısında, yerleşik devletlerin paralı askerliğe dayanan ordularının siyasi veya ekonomik olarak zayıf çıkar ve motivasyonları, bedevilerin, medeni şehir toplumlarına karşı üstünlük kurmalarına olanak sağlamıştır (Barfield, 1991, s. 153). İbn-i Haldun’un Mukaddime eserinde bu konudaki temel iddiası tarih boyunca taşın, elması kırdığı şeklinde özetlenebilir. Dolayısıyla İbn-i Haldun, bir medeniyetin bilim ve felsefede ileri olmasının, bedevi güç tarafından yıkıma uğramasının önünü alacak bir unsur oluşturmadığından

bedevilerin yerleşik medeni bir toplumu hakimiyeti altına alabileceğini öne sürmektedir.

İbn-i Haldun'un bedevi-medeni çatışmasına dair görüşlerinin tarih boyunca politik ve askeri olarak birçok defa gerçekleştiği görülmektedir. Orta çağ boyunca cereyan eden yerel-feodal güçlerin, merkezi otoriteyi devirdiğine veya hiç değilse bu güçlerin mutlak monarşileri sıkıntıya düşürdüğüne dair birçok örnek tarihin bize sağladığı perspektiften çıkarılabilir. Örneğin Sultan Sancar'ın göçebe Oğuzların bir isyanı neticesinde iktidarını kaybetmesi (Köymen, 1947, s. 170-172) bunun Doğudaki en bariz örneğini teşkil etmektedir. Buna karşılık ateşli silahların icadı, askeri anlamda iktidar merkezi ile göçebeler arasındaki ilişkiyi kökünden sarsarak yeni bir mecraya sokmuştur. Özellikle düzenli orduların kurularak askerliğin meslek halinde örgütlenmesi ile silahların merkezi iktidarın elinde tekelleşmesi, modern çağ öncesi, asabiyet tutkunluğunu hitama uğratan değişkenlerden biri olmuştur. Bu durum modern öncesi dönemde muğlak sınır boyları kavramının, 20. asırda keskin sınırlara dönüşmesinde önemli bir etmen olmuştur.

Söz gelimi Türkmenlerin göçebe-çoban ekonomisine dayanan yaşam tarzlarını sürdürmesi, uçsuz bucaksız otlak, su ve göç yollarının varlığı ve göçer kabilelerin bu alanlarda nispeten serbest olarak dolaşımına bağlıydı (Khazanov, 2015, s. 93-101). Buna karşın modern dönemde muğlak bir kavram olan satıhın keskin sınırlara dönüşmesi, vatandaşlık ve pasaport gibi biçimsel ve kurumsal düzenlemelerin konar-göçerlik olgusunu kesintiye uğratması göçebeliliği tarih dışına iten etmenlerden biri olmuştur. Bunun yanında vatandaşlık ve pasaport gibi modern düzenlemelerin hemen öncesinde 19. asırda dahi göçebelilik aleyhine askeri ve politik bir dönüşüm, bürokrasinin gelişimi neticesinde ortaya çıkmıştır. Örneğin 1511'de Teke yöresinde isyan çıkaran Şahkulu, İran'a Şah İsmail'e sığınırken (Kütükoğlu, 1993, s. 1-7) 19. asırda Revan valisinin Osmanlı tarafına geçmesi ve Van Beylerbeyi'nin İran tarafına geçmesi gibi bir durum, 1821-1823 Osmanlı-İran Savaşı'nda vaki olmamıştı. Son bahsi münferiden 16. ve 20. asır Türkiye tarihindeki klasik kabile ve aşiret yapılanmasına dayalı iki olay üzerinden açıklığa kavuşturmak tarihsel süreklilik ve sosyal gerçekliğe dayanması açısından anlamlı olacaktır. II. Beyazıt döneminde (1481-1512) Teke yöresinde başlattığı isyanı ile Anadolu'da büyük yıkıma sebep olan Şahkulu Baba Tekeli, Osmanlı karşısında yenilince yanında bulunan Türkmen kitlesi ile İran'daki Safevi Devletine sığınmıştır (Emecen, 2010, s. 284-286).

Bu olaydan dört asır sonra 1925'te merkezi yönetime karşı Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da dini ve etnik temelli bir isyan çıkaran Şeyh Said düzenli ordu birlikleri karşısında yenildiğinde İran'a kaçmak istemesine rağmen bunda muvaffak olamamış; fakat isyanda baş rolde olan bazı aşiret önderlerinin Irak sınırını aşmayı başarmıştır (Turan, 1995, s. 106-120). İsyancıların ele başlarından bir kısmının Irak'a kaçabilmelerinde, Türkiye-İran sınırının aksine o yıllarda Musul meselesinin Türkiye ve İngiltere arasında kesin bir çözüme kavuşturulamadığından Türk-İrak sınırının henüz kesinleşmemiş olmasının önemli bir etken olduğu düşünülebilir. Şeyh Said isyanının bastırılmasını takip eden bir yıl içinde 1926'da Türkiye ve İngiltere arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile Türkiye-İrak sınırı kesin olarak belirlenmişti (Uçarol, 2005, s. 812). Türkiye'nin güney sınırını kesinleştirmesinde, Nesturî ve şeyh Said İsyanlarında mağlup edilen isyancıların Irak'a sığınması gibi olayların etkisinin de göz önüne alınması gerekmektedir (Turan, 1995, s. 105-106).

Benzer şekilde İlkçağdan itibaren göçebe kavimlerin istilasına uğrayan Batı uygarlığının güçlenerek kendisi dışında kalan çevre üzerinde üstünlük sağlamasında da, bedevi güce karşı medeniyeti korumak adına bedevi gücün, askeri teknoloji şeklinde yeni bir biçimde üretilmesi etkili olmuştur. Örneğin 18. asır gibi geç bir tarihte dahi aydınlanma filozoflarından Voltaire'nin en büyük tarihsel fobisinin steplerden Avrupa'ya yönelebilecek yeni bir Tatar istilası olması gerçekten dikkat çekicidir (Pocock, 2010, s. 82). Bu tarihsel fobi, Avrupa'nın kendi dışındaki ötekiye karşı tarihsel olarak derin bir güvenlik kaygısı taşıdığını göstermektedir. Modern Batı'da bu kaygının aşılması, tekno-logos terkihiyle bedeviyet tehdidinde galebe çalınmasına mukabil gerçekleşmiştir. Burada adı geçen terkihi "tekno" kısmına hasredilen ateşli silahlar, bedeviyete karşı meselenin "medenî" kısmını, yani "logosu" korumaya yönelik olarak düşünülmelidir. Antik dönem ve Aydınlanma çağına atıfla kelimenin tarihsel arkeolojisine bakıldığında logos, çağdaş medeniyet ve onu kuran ilke olarak düşünülebilir.

Dolayısıyla modern Batı deyimiyle ifade edilen tarihsel deneyim ve onun kurumsal pratikleri, bir yandan medenî kalınarak diğer yandan yine bedevi yöntemi kullanarak bedevi tehditten nasıl korunabileceğine dair cevaba dayanmaktadır. Nihayetinde bu soru, Batıda tekno-logos olarak cevaplanmıştır. Modern Batı'nın bedeviyete karşı yine onun yöntemlerinden cebri kullanarak bir cevaba yönelişinin, medenî olma durumu açısından barındırdığı çelişki ise Batı medeniyetinin "bedeviyet" gücünü kullanması için yeni bir referansa yaslanması suretiyle aşılmıştır. Zira modern Batının orta çağ mirasını reddetmesi, en azından kendini onun içinden yeniden ve

başka türlü tanımlaması, Skolastik dönemin dini referanslarını kadük hale getirmişti. Yukarıda bahsedilen çelişkiyi, demokrasi ve insan hakları gibi teorik çerçevelerin, Birleşmiş Milletler gibi kurumsal pratikler ile evrensel idealist bir zemine yaslanarak aşan modern Batı, kendine, sahip olduğu küresel askeri gücünü rahatlıkla kullanabileceği meşru bir zemin sağlıyordu.

Batı'da reform süreci ve Aydınlanma çağındaki fikir hareketleri, dini ve düşünsel; Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi ise siyasi ve ekonomik olarak medeniyet tasavvuruna ait öz ve biçimde bazı değişim ve dönüşümleri ortaya çıkarmıştır. Bunun neticesi olarak modern öncesi dönemde dinsel düşünce ve fanatizmin şekillendirdiği savaşlar, 20. asırdan itibaren Batı açısından demokrasi, insan hakları, eşitlik vb. kavramlara referans ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Örneğin BM'nin kararları ve NATO aracılığı ile kullanılan küresel polis gücünün kullanımı da Roma hukukundan cımbızlanarak modern döneme teşmil edilen *justum bellum* (haklı savaş) kavramı ile mümkün olmuştur. Bununla birlikte uluslararası hukuka aykırı davranan devletlere karşı askeri güç kullanımına meşruiyet zemini sağlanmıştır. Gerek bu yeni idealist ve evrensel zemini kurumsal olarak somutlamak gerekse cebri araçların kullanımının sürekliliği ve kontrolü için Birleşmiş Milletler ve NATO gibi yeni tüzel biçimler oluşturulması ile modern Batıda medeniyet, bedeviyet karşısındaki güvenlik sorununu geride bırakmış oluyordu. Böylelikle uluslararası düzenin sınırları belirlenerek küresel bir düzen nosyonu kuruluyordu (Hardt ve Negri, 2012, s. 26, 34).

Buna karşılık bu bedevil tehdidin bertaraf edilmesinde kullanılan yöntem, yaslanılan bu yeni teorik çerçeveyi 1945 yılında pratik olarak iflasın eşiğine getirdiği söylenebilir. Yani Voltaire'nin Avrupa'ya yönelecek yeni bir Tatar istilasına dair endişeleri ateşli silahların ve modern askeri örgütlenmelerin Avusturya ve Rusya'da oluşturulması ile bertaraf edilmesine (McNeill, 2015, s. 159) rağmen medeniyetin korunması için bir yandan medeni kalınarak diğer yandan bedevi gücünün nasıl durdurulacağına dair soruya, yine bedevi gücün yöntemlerinin modern şekline dayalı tekno-logos terkihi ile verilen cevap, medeniyetin kendi çekirdeği içinde ve onun muhafazası bağlamında 1945 yılında bir paradoksa dönüşmüştür. Çünkü 1945'te Kant'ın, Hegel'in ve Leibniz'in şehirleri bombalanıp yok edilirken aynı zamanda medeniyetin kurtarılıyor olması medeniyet birikimi bakımından modern bir çelişki doğurmuştur.

4. 1945 SONRASI ASKERİ TEKNOLOJİNİN BATI DIŞI BÖLGEDE NEDEN OLDUĞU ŞİDDET

Medeniyet birikimi bakımından oluşan bu modern çelişkiyi, askeri teknolojinin neden olduğu değişim ve dđnüŐümlerde aramak anlamlı olacaktır. Batı'da silah teknolojisindeki geliŐmelerle savaŐın endüstrileŐmesi 1945 sonrasında güvenlik konusunda daha önce hiç olmadığı kadar deĐiŐime neden olmuştur. Silah teknolojisindeki gelişmeler, savaŐların süresinin uzaması ve havacılıktaki geliŐmelere bağlı olarak savaş uçaklarının harplerde kullanılması sivil yerleŐim birimlerini savaŐın içinde bırakarak sivil kayıplarda daha önce olmadığı kadar artışa neden olmuştur (Sander, 2008, s. 121-122). Savaş teknolojisi ve güvenlik kavramı konusundaki deĐiŐimin etkileri merkezin çekirdeği ve merkez dışı çevrede olmak üzere iki Şekilde ortaya çıkmıştır. Merkez aÇısından düŐünüldüĐünde Batı'da, bedevi güce karşı geliŐtirilen teknoloji terkibi ile medeniyetin korunması, 1918 ve 1945 yıllarında ilgili medeniyetin merkezinde güvenlik aÇısından büyük bir çelişkiye dđnüŐmüŐtür. Buna karşın konveksiyonel silahların menzilerindeki artış, merkez dışı çevre üzerinde büyük bir yıkıcılığa neden olmuştur. İngiliz tarihçi Arnold Thoynee, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı'nın kazandığı gücün büyüklüğü karşısında tek başına veya grup olarak onu tehdit edebilecek bir gücün bulamadığı gibi bu çemberin dışında kalan insanlığın kaderi Batılı güçlerin kendi içindeki ilişkilerinin yönüne göre belirlediğinin altını çizmiŐtir (Thoynee, 1978, s. 425). Thoynee'nin bu tespiti, Batı teknolojisinin merkez dışı toplumlar üzerindeki etkisini ve güvenlik algılarına yansımalarını değerlendirmek bağlamında önemlidir.

20. asrın ilk çeyreğinde yeryüzünün %85'nin Batılılarca sömürgeleŐtiriliŐi, 1918'de çevre uygarlıklara karşı galibiyet ve 1945'te HiroŐima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları Batıyı küresel kuŐatıcılıkta bir güce ulaŐtırmıŐtır (Sander, 2008, s. 187). Bu üstünlüğün uluslararası siyaset ve iktisadi iliŐkilerde belirleyici olmasının yanında özerklik ve güvenlik gibi konularda da belirleyici olduğu ileri sürülebilir. Bu bakımdan 1945 sonrası Batı dışı coğrafyaların en büyük sorunu küresel askeri gücün olası müdahalesine karşı güvende olmama durumu ve güvenlik durumunun küresel aktörlerce belirlenmesidir. Bu belirleyicilik, güvenlik kavramını öncelikle ait olduğu ontolojik zeminde insandan dıŐarıya doğru özerk bir fenomen olmaktan ziyade tüzel kategorilerin belirlediği bir hüviyete dđnüŐerek ilgili bağlamda insanı ikincil ve edilgen bir konuma dđŐürmüŐtür.

II. Dünya Savaşı sonrası evrensel sözleŐmelere bağlı olarak kurulan ulus aşırı paydaşlıklar, demokrasi, insan hakları, kimlik ve azınlıklar gibi kavramların ön plana çıkmasını sağlamıştır. ABD'nin süper güç haline

geldiği 1990 sonrası süreçte terörizm, organize suç, nükleer silahların yayılması, küresel ısınma, ekonomik istikrarsızlıklar ve hastalıklar olarak karakterize edilebilecek yeni gelişmelerin neticesinde fiziksel sınırları aşan tehditlerin ortaya çıkışı ile devletlerin güvenliği yeni bir anlam kazanırken uluslararası toplumla bütünleşmeleri çıkarlarını korumak için elzem hale gelmiştir. Bütün bu gelişmeler güvenlik algısının devletlerin egemenlik alanlarını aştığı, ulusal ve uluslararası güvenliğin 1945 sonrası ulus aşırı kurulan paydaşlıklar ile paylaşıldığı bir uluslararası konjonktürü desteklemiştir (Calléja, 2021, s. 3). Bu yeni konjonktürde güvenlik ulusal bağlamdan küresel alana yaygınlaşırken tümel kavramlar ön plana çıkmıştır. Keza Birleşmiş Milletler ve NATO gibi ulus aşırı tüzel kategorilerin teşekkülü ile küresel şiddetin, hukuki-yasal bir zemine oturtulması, savaşı etiğe uygun hale getirilmiştir. Dolayısıyla savaş, bir taraftan güvenlik eylemi statüsüne indirgenirken diğer taraftan savaş yoluyla etik işlevleri meşru olarak yerine getirebilen yeni bir güç kutsallaştırılmıştır (Hardt ve Negri, 2012, s. 34).

Söz gelimi günümüzde küresel ısınma, nükleer tehdit, insan hakları ihlalleri ve küresel terör söylemler bir maymuncuk gibi kullanılıp gerektiğinde güvenli olmayan bölgeler ilan edilmekte ve bu bölgelere karşı askeri güç unsurlarını devreye sokmak için meşru zemin sağlanmaktadır. Örneğin Kopenhag Okulunun güvenliğe dair yaklaşımının, Jaques Derrida'nın "metnin dışında bir şey yoktur" savı içinden artalanı söylemsel, sonrası politik bir çerçevede geliştirildiği görülmektedir. Okulun güvenlilikleştirme yaklaşımında söylem, güvenlik kavramının tanımlanmasında en önemli belirleyicidir. Örneğin George W. Bush'un şer ekseni konuşmasındaki hedef aldığı İran, Irak, Kuzey Kore gibi ülkelere dair söyleminin doğru veya yanlış hesap edilmişliği değil, bu söylem üzerinden üretilecek gerçeklik inşası önemlidir (Açıkmeşe, 2011, s. 56-60). Dolayısıyla bu güvenlik yaklaşımında içerikten ziyade sunumun ön planda olduğu görülmektedir. Netice itibari ile Irak ABD ve koalisyon güçleri tarafından kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesi ile işgal edilmesinden sonra hazırlan metin, bu gerekçenin içinin boş olduğunu göstermiştir. Nükleer bomba yapma konusunda ise ABD'li silah denetçilerinin başında Irak'ta çalışmalar yürüten Charles Duelfer, Irak'ın herhangi bir kitle imha silahı üretecek teknik ekip ve donanıma sahip olmadığını belirterek Saddam'ın 2003 yılında nükleer silah yapımına 1991'de olduğundan daha uzakta olduğunu açıklamasını yapmıştır (Berger, 2004).

Güvenlik meselesinin askeri teknolojiyle yerinden çıkarılması, Türk modernleşmesi ve Afganistan'ın modern dünya ile ilişkisi örnekleri

üzerinden okunduğunda özerklik karşısında askeri teknolojinin oluşturduğu determinist güvenlik durumu daha sarı hale gelecektir. Bu iki ülkenin örnek olarak seçilmesinin nedeni ilgili ülkelerin tarihsel süreç ve mevcut konjonktürdeki özsel ayniyet ve biçimsel farklılıklarıyla alakalıdır. Öncelikle Türkiye ve Afganistan ortak tarihi geçmişe sahip, Müslüman ve Sünni ülkeler olmasına karşın Batı ile ilişkileri bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Uluslararası camiada modern bir ülke görünümü ve hüviyetine sahip Türkiye karşısında, Afganistan Batı sistemi ve normları karşısında bir Ortaçağ ülkesi durumundadır. Bu bakımdan Türkiye ve Afganistan bugünkü koşulları ve dünyadaki yerleri bakımından güvenlik meselesi etrafında karşılaştırmaya müsait iki ülkedir.

Çıkış noktası itibariyle Türk modernleşmesi, medenileşme amacından ziyade; güvenlik ve devletin bir organizasyon olarak varlığını sürdürme ihtiyacına yöneliktir. II. Mahmut yeniliklerinin temel tahrik unsuru öncelikle güvenlik tehlikesiyle alakalıdır. 1829'da Rusların Edirne'ye, 1832'de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ordularının Kütahya'ya kadar ilerleyişinin; Osmanlı Devleti'ni Marmara Deniz'i çevresine sıkışma tehlikesi ile karşı karşıya getirmesi, II. Mahmut'u yenileşme faaliyetlerine mecbur etmiştir. Zira devletin Rusya ve Mısır karşısındaki askeri zayıflığı nedeniyle Osmanlı, imparatorluğun parçalanması ve hanedan değişikliği tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır (Beydilli, 2003, s. 353). İşte tam bu sırada Türkiye, II. Mahmut'un başını çektiği sistemli ve istikrarlı bir dizi reform ile modernleşme sürecine girmiştir.

Tanzimat dönemi Türk modernleşmesine bakıldığında, Rus modernleşmesinden farklı olarak modernleşmeyi belirleyen temel ihtiyacın epistemolojik gerekçelerden ziyade, güvenliğe dayalı teknolojik olduğu görülmektedir. Zira Türk modernleşmesinin çağdaş eğitim kurumlarını getirmesine karşılık klasik müesseselerin varlığına dokunmamış oluşu, Batı karşısında yenik düşen bir ülkenin, galibin cebri baskısı karşısında direnç sağlamak adına askeri güvenlik ihtiyacını karşılamak için modernleştiğini göstermektedir. Nihayetinde çeperleri teknolojinin cebri gücü tarafından parçalanmış bir medeniyet, özü içerisine farklı biçimler yerleştirerek Batı uygarlığının dünyanın birçok yerinde icra ettiği askeri müdahalenin ideolojik referanslarını da anlamsız hale getirmiştir. Güvenlik kaygılı bu modernleşme hareketinin önemli yansımalarından birini siyasi, iktisadi ve toplumsal alanlarda Türkiye ve diğer İslam ülkeleri arasında oluşan bir kültürel yarıma olarak okumak gerekir.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tekno-logos, Batı'da bedevi gücüne karşı bir yandan bedevi gücünü kullanarak medeniyeti korumaya diğer taraftan nasıl medeni kalınacağına dair verilen cevabı içermektedir. Fakat bu cevap, 1945 yılında Berlin'de Batı medeniyeti içinde bir çelişkiye dönüşmüştür. 1945'ten günümüze askeri teknolojideki endişe verici gelişmeler ise, medeniyet birikimi ve insanlığın geleceği açısından büyük bir tehdit durumuna gelmiştir. Bedevi tehdidinde yine bedevi yöntem ile verilen tekno-logos cevabı, askeri teknoloji özelinde, her defasında güvenliğin tesisi ve barışın üretiminde olumsuz sonuçlar vererek çatışmayı ve şiddeti artırmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 yılından bu yana dünyada güvenli ve güvensiz bölgeler ilan etmek suretiyle uluslararası ambargo ile iktisadi yaptırımlar ve NATO vasıtasıyla başvuru alan askeri müdahale tedbirlerinin çatışma ve şiddet üzerindeki etkisini buna eklemek gerekir. Bu noktada öncelikle şu soruyu sorulmalıdır. Bu tedbirler, güvensiz ilan edilen bölgelerin daha güvenli hale gelmesine hizmet etti mi?

Bu sorunun cevabını 2001 yılını başlangıç kabul ederek dünyada ve özellikle güvensiz ilan edilen ülkelerin bulunduğu Orta Doğu özelinde aramak anlamlı olacaktır. Zira bu bölge yakın geçmişte demokratikleştirme savının ve bu savla meşrulaştırılan silahlı müdahalenin doğrudan muhatabı haline gelmiştir. 1966 yılında kurulan küresel ihtilaflar, barış ve güvenlik konusunda bilimsel araştırmalar yapan saygın kuruluşlardan Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsünün (SIPRI) yaptığı araştırmalar, askeri müdahalelerin bölgeyi daha güvenli hale getirmediğini göstermektedir. Enstitünün araştırmalarına göre Orta Doğu dünya ölçeğinde silahlanma harcamalarındaki artışın en net şekilde görülebildiği bir bölgedir. Örneğin 2012 yılında Libya'ya yapılan NATO müdahalesi sonucunda komşu ülke Cezayir'in silahlanma artış oranının %44 olduğu görülmektedir (Stocholm International Peace Research Institute, 2012). Yine SIPRI tarafından hazırlanan rapora göre 2018'de askeri harcamalardaki oransal artışın olduğu ülkeler Orta Doğu ülkeleridir. Bu artışta Suudi Arabistan'ın silaha büyük yatırım yapması ve düşen petrol fiyatlarına rağmen ülkelerin içinde bulunduğu rekabet ve silahlı çatışma ortamının büyük etkisi olduğu belirtilmektedir (Stocholm International Peace Research Institute, 2018).

Dolayısıyla güvensiz ilan edilen ülkelere yönelik insan hakları ihlalleri, silahlanma, demokratikleştirme gibi çağdaş referanslarla yapılan askeri müdahaleler, bölgede savaş suçları ve insana karşı işlenen suçların artarak bölgenin daha güvensiz hale gelmesine neden olmuştur. Ulus ve devlet aşırı örgütlenmelerin güvenlik kavramsallaştırması bağlamında başvurduğu askeri teknolojiye dayalı yöntemlerin amaca hizmet etmeyişi,

bazı açılardan değerlendirilebilir. Kanaatimizce bunlardan en önemlisi, güvenlik tanımlamasının teorik açmazları ile ilgilidir. Özneler arası bir inşa süreci olan güven ve güvenliğin, söyleme dayalı menfi algılarla terkip edilmesi ve ötekiye dair olumsuzlamadan başlatılması, güven ve güvenli olan nedir sorusunu bir soruna dönüştürerek Batı dışı çevrede kaygı ve tepki yaratmaktadır. Bu manzara ve onun değişimine yönelik çözümler, öncelikle politik ve etik olarak iki cihetten temellendirilebilir. Bu iki cihet ise modern öncesi dönemin etik ve politika düşüncesine nispet ve nihayet çağdaş bir yorumlama ile tek cihette toplanabilir. Bu kapsamda öncelikle politikanın etik bağlam içinde her türlü ben ve öteki tanımlamasının baskın belirleyiciliği dışında toplumu önceleyen bir öte alana ihtiyacı olduğunu belirtmek gerekir. Klasik felsefede siyasetin, teorik bilimlerde tasnif edilerek ahlak ile ilişkisi içinde değerlendirilmesi bu noktada tarihsel bir tutamak olarak önemlidir. Sokrates öncesi felsefede dış dünyaya yöneltilen ilgi, Sokrates ile insana ve ahlaki meselelere yöneltilmesi (Cevizci, 2015, s. 57) dolayısıyla dış dünyaya ait epistemolojik nesnellik, yerini etik bir kavramsallaştırmaya bırakmıştır.

Ahlakın insanın erdemli olmasına dair amacı ile politikanın toplumsal erdemi hedef edinmesi dolayısıyla Aristoteles'te pratik bilimlerde içerisinde tasnif edilen politika ve ahlak birbirine koşut tek bir bilim içinde düşünülmüştür. Politikayı ahlak olarak ele alan ve ahlakın politika ile doruğa ulaştığını belirten Aristoteles'e göre her ikisinin nihai gayesi, birey ve toplumun mutluluğudur (Barker, 1906, s. 247-249). Politika ile ahlakın birbirine bağlı olarak düşünülmesi İslam felsefesi açısından da değişmeden devam ettiği görülmektedir. Klasik dönem İslam düşünce tarihinin önemli filozoflarından Farabi, ideal devletin özelliklerini betimlediği Madina al Fadıla isimli kitabında siyasetin nihai gayesini toplumun mutluluğu olarak tanımlamıştır (Farabi, 2021, s. 98).

Descartes'in cogito önermesinin, ben ve öteki ayrımındaki belirleyiciliği, birçok açıdan olduğu gibi politik düşüncede de bir kırılma noktasına neden olmuştur. Zira Descartes'in düşünce ile uzamı, tözde aynı olan birbirinden ayrı biçimler olarak açıklamasıyla ortaya çıkan ben, (Descartes, 2007, s. 89) kendini dış dünyadan ayırdıkça gerek doğa gerekse doğadaki kendi dışındaki her şey ile arasına mesafe koymuştur. Buradan hareketle modern dünyadaki çelişkilerin çözümsüzlük içinde çatışmaya dönüşmesinde Descartes'in nesneliliği epistemik alanda ve ben ile öteki ayrımında kurgulamasının önemli bir etken olduğu ileri sürülebilir. Descartes'in açtığı cogito/ben evleğinden devam eden Spinoza, Ethica'sında, ben iyiden, bize yararlı olduğuna kesinlikle inandığım şeyi anlayacağım diye

belirtmektedir. Dolayısıyla Spinoza'da moral boyut, varlık boyutundan ayrı, onu aşan bir boyut olmadığı gibi erdem ve güç eşdeğer terimler olarak yer aldığından Spinoza'nın siyaset felsefesi moral bir temeline sahip değildir (Bumin, 2010, s. 53, 75).

Bu bakımdan güvenlik ve özerkliğe dair çağdaş sorunları, öncelikle modern siyaset felsefesini, belirleyen teorik çerçeve açısından düşünmek gerekmektedir. Çünkü ben ve öteki ayrımına dayanan bu teorik çerçeve, moral temelden yoksunluğu ve hak nosyonunu, güç ile özdeşleştirilmesi noktasında önemli sorunlara kaynaklık etmektedir. Bu konudaki sorunların çözümü ise nesnelliğin epistemik çerçeveden ahlaki düzleme çekilerek bu ahlaki düzlemin politikaya teşmil edilmesi ile aşılabilir. Bu amaçla ahlaki yargının gayesini oluşturan erdem, her durumda ve koşulda dış dünyada bilfiil hale getirilmesi için öznenin yadsınarak ben ve öteki ayrımının başka bir olumlamada feda edilmesi gerekmektedir. Bu yadsıma ve yeni olumlamanın gerçekleşmesi, medeniyet ve insanlık açısından bir imkân alanı yaratabilir. Aksi halde özne, tarihsel bir inşa olarak kendini öteki üzerinden oluşturduğu bir yabancılaşma algısı bağlamında ortaya çıkardığından özne açısından insanı var oluşu bakımından sevmek söz konusu değildir. Bu sebeple özne, ancak empati gibi yine öteki algısının belirleyiciliğinde suni bir tutum geliştirmektedir. Bu suni tutum insanın ihtiyaçları karşısında yine bir içsel motivasyon olarak iyi olma beklentisini, en iyimser yaklaşımla ahlaki bir istenç halinden bilincin koşullandırılmasıyla ortaya çıkan bir zorunluluk derekesine indirmektedir.

Bu haliyle ahlak, bir gerçeklik ve örgütlü etik bir kodlama olmasına karşılık erdem mesabesinde ontolojik bir güdülenmeye denk gelmemektedir. Çünkü burada iyilik yapma edimi, etik yasalığa sahip bir belirlenim olmakla beraber insanın kendinde karşılıksız doğal bir kullanım değeri taşımadığı gibi yalnızca gizil bir değişim aracı mesabesinde dir. Modern felsefedeki ahlak teoremi, bu problemi bilinç ve onun haricindeki dış dünya ile bunun bir ürünü olan öteki üçlemesi ekseninde kendini gösteren etik kavramında cemiyet hayatı ve mesleki mensubiyet içerisinde örgütsel bir vasıtaya dönüşmeyi başarmıştır. Fakat bu etik kodlar ontolojik bir aidiyet hüviyetine yükselememiştir. Öyleyse askeri teknolojinin medeniyet ve insanlık karşısında şiddet ve tehdit bağlamında oluşturduğu çelişkiyi ortadan kaldırmak için gereken yeni bir ahlak estetiğidir. Bu ahlak estetiği, politika ile birey ve toplumu kuşatarak bir yandan istenç özgürlüğünü muhafaza ederken diğer yandan dış dünya ve öteki duvarında engellenmeden iyiliği herhangi bir cebri vasıtanın iyeliğinde tekelleştirmeyen ontolojik zeminde

inşa edilmelidir. Bu zemine dair tartışmaysa politika ve ahlakı, birey ve toplum açısından kıymetlendirecek başka araştırmaların konusudur.

6. SUMMARY

In terms of the geographical historical trajectory of philosophy, in terms of the geographical historical trajectory of philosophy, logos comes from the Greek word, logos which means narrative, science and law. The word technique comes from the Greek root tékhnē, meaning art and craft. Techne and logos have maintained their importance in the West from ancient times to the modern period as two concepts that are carriers and constructors of contemporary civilization. These two concepts, which were considered separate from each other until the Renaissance period, are also important in terms of ending nomadic invasions in the West. Under the first heading explanations are given regarding the concept of techne and logos, which was inherited from the philosophical and scientific accumulation of the Greek civilization, on which the modern West is based in cultural, political and intellectual fields. On the other hand under this heading, the transformational restructuring of technology from the military to the economic field since the 16th and 17th centuries, which are called the age of discoveries in the West, has been mentioned. In addition, the meaning given to the words technique and knowledge in Ancient Greece and throughout the Medieval and the change in mentality on these subjects after the Renaissance are explained. Because during the Renaissance, a rhetoric in which the purpose of knowledge was structured in action and the reason for action was structured in knowledge, revealed technological development in the West and paved the way for Western civilization to dominate other societies. Form the Medieval to Early Modern Period concept of security has been considered on a factual basis shaped by the conflict of nomadic-sedentary society in history, in the light of the Bedouin Asabiyyah and Hadari contradiction in Ibn Khaldun's theory of society. Correspondingly under the next heading, it is explained that the techno-logo combination, which was given to the question of how to protect civilization against Bedouin power by using the Bedouin method in the early modern period, redefined the perception of security. In the study, the contradictions that this combination caused in the core of Western Europe during the Second World War and the trauma which was created on security in the passive periphery countries on a global scale after 1945 were revealed. Despite that, after the Second World War, there was no power left that could pose a threat to Western civilization, individually or as a group, and the fate of humanity outside the West was determined by the direction of relations between Western powers. Especially

the dissolution of the USSR in the early 1990s ended the bipolar political balance in the world, and the institutional categories and values of Western civilization reached a global prevalence. The emergence of Western civilization as a power with no alternative has moved security approaches from the national context to the global area and universal concepts by taking the institutional structure and values of the West as a reference. The foregrounding of universal concepts in security, the formation of transnational legal categories such as the United Nations and NATO, global violence was placed on a legal basis and war was made ethical. In this way on the one hand, war has been reduced to the status of a security act, and on the other hand, a new power that can legitimately fulfill its ethical functions through war has been sanctified. Depending on this the understanding of politics shaped by global violence has caused the logo, the founding principle of civilization, be relegated to the secondary plan. In the final analysis, ethical and moral suggestions are included regarding the solution of the problems caused by the use of technology in the military field.

7. KAYNAKLAR

- Abanoz, G. (2020). Bir tavassut olarak akıl ve bir taazzuv olarak akıl farikasında yeni bir ontoloji denemesi. *İlesam*, 26, 39-53.
- Açıkmeşe, S. (2011) Algı mı, söylem mi? Kopenhag okulu ve yeni klasik gerçekçilikte güvenlik tehditleri. *Uluslararası İlişkiler*, 8(30), 43-73.
- Köymen, M. A. (1947). Büyük Selçuklu imparatorluğunda Oğuz isyanı 1153. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5 (2). 159-173.
- Barfield, T. J. (1991). Tribe and state relations: The inner Asian perspective. P. Khoury and J. Kostiner (Ed.). *In tribes and state formation in the middle east*, (s. 153-185). Berkeley: University of California.
- Barker, E. (1906). *The political thought of plato and aristotle*. London: Methuen and Company.
- Basalla, G. (2013). *Teknolojinin evrimi*. C. Soydemir (Çev.). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2018). *İmkânsız takas*. A. Sönmezay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beydilli, K. (2003). II. Mahmut. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 27, s. 352-357), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Borger, J. (2004). *There were no weapons of mass destruction in iraq*, The Guardian, Erişim adresi: [Hhttps://www.theguardian.com/world/2004/oct/07/usa.iraq1](https://www.theguardian.com/world/2004/oct/07/usa.iraq1)
- Bumin, T. (2010). *Tartışılan modernlik: Spinoza ve Descartes*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bunnin, N. & Yu, J. (2004). *The blackwell dictionary of western phisophy*. Blackwel Publishing.

- Butters, H. (2014). Europe in 1500. B. Kümin (Ed.). *In The European World 1500-1800* (s. 13-22), Londra and Newyork: Routledge.
- Casson, L. (1964). *Illustrated history of ships ve boats*. Newyork: Doubleday & Company, INC.
- Chatterton, E. K. (1909). *Sailing ships: The story of their development from earliest times to the present day*. Sidgwick & Jackson, Ltd.
- Calléja, L. (2021). Transnational terrorism: A threat to global security. *E-journal of International Relations*, 12(1), 1-12.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Descartes, R. (2007). *Felsefenin ilkeleri*. M. Akın (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Edwin, L. & Minar, J. R. (1939). The Logos of Heraclitus. *Classical Philology*, 34(4), 323-341.
- Emecen, F. (2010), Şahkulu. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. 38, s. 284-286). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Farabi, (2021). *İdeal devlet*, A. Arslan (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gabor, A. (2019). *Osmanlı'da strateji ve askeri güç*. M. F. Çalışır (Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Giddens, A. (2014). Modernliğin sonuçları. E. Kuşdil (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Gürkan, Ü. (1967). Hukuk sosyolojisi açısından İbni haldun. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 223-246.
- Grant, R. G. (2006). Apologists. D. M. Borchert (Ed.). *In Encyclopedia of Philosophy* (s. 227-229). Michigan: Thomson & Gale.
- Grover, R. B. (2018). The relationship between science and technology and evolution in methods of knowledge production. *Indian Journal of History of Science*, 54(1) 50-68.
- Haldun, İ. (2005). *Mukaddime*. S. Ulubey (Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hall, A. R. (1969). Science, technology, and warfare 1400-1700. M. D. Wrigh & L. J. Paszek (Ed.). *In Science, Technology, and Warfare* (s. 3-24), Washington: Government Printing Office.
- Hardt, M. & Negri, A. (2012). *İmparatorluk*. A. Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hazard, P. (1973). *The european mind 1680-1715*, M. Levis (Çev.). Middlesex: Penguin Books
- Hançerlioğlu, O. (2013). *Felsefe ansiklopedisi*. (Cilt. 2). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Heidegger, M. (1977). *The Question of concerning technology and other essay*. Newyork: Harper & Row, Publishers, Inc.
- Johnstone, M. A. (2014). On 'Logos' in Heraclitus. *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, 47, 1-2.
- Khazanov, A. M. (2015). *Göçebe ve Dış Dünya*. Ö. Suveren (Çev.). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

- Küçük, O. (2010). *Kalite kontrol ve kalite güvence sistemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Kütükoğlu, B. (1993). *Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)*. İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- McNeill, W. (2015). *Avrupa tarihinin oluşumu*. Y. Kaplan (Çev.). İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Pocock, J. G. A. (2010). Kendi tarihleri içinde bazı avrupalar. A. Pagden (Ed.). *Avrupa fikri* içinde (s. 70-88), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rosmalen, J., Gulik, M., Rosmalen, B. & Gulik, T. (2022). *Prometheus and the liver through art and medicine*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Sander, O. (2008). *Siyasi tarih*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Skrbina, D. (2014). *The metaphysics of technology*. New York: Routledge.
- Serjeantson, R. (2014). Francis Bacon and the “Interpretation of nature” in the late renaissance. *Isis*, 105(4), 681-705.
- Stocholm International Peace Research Institute (2012). *World military spending levels out after 13 years of increases, says SIPRI*. <https://www.sipri.org/media/press-release/2012/world-military-spending-levels-out-after-13-years-increases-says-sipri?fbclid=IwAR1TkU-VNEVCuOFxW3uXuPvH5cyME5DQoA2qAYk7wXyHiv2DS-813HTPXU4> adresinden edinilmiştir.
- Stocholm International Peace Research Institute (2018). *Global military spending remains high at \$1.7 trillion*. https://www.sipri.org/media/press-release/2018/global-military-spending-remains-high-17-trillion?fbclid=IwAR0RkzIbIZ1XgseOTpl9_fnYBZana8vVjyJrQr18Es-NUIbYe-QeunPGv1E adresinden edinilmiştir.
- Tabachnick, D. E. (2004). Techne, technology and tragedy. *Society for Philosophy and Technology Quarterly Electronic Journal*, 7(3), 91-111.
- Tanili, S. (2021). *Uygurlik tarihi*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Toynbee, A. (1978). *Tarih bilinci*. İstanbul: Bateş Yayınları.
- Tulley, R. J. (2008). Is there techne in my logos? On the origins and evolution of the ideographic term—technology. *The International Journal Of Technology, Knowledge And Society*, 4(1), 93-104.
- Turan, Ş. (1995). *Türk devrim tarihi* (C. 3). Ankara: Bilgi Yayınları.
- Uçarol, R. (2005). *Siyasi tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.